

1. A bioetika fogalma. A bioetika, mint dialektikus tudomány. Alapelvek

„Előbb az életet kell megszeretnie a világon mindenkinek. Csak akkor foghatjuk fel az értelmét is...

(F. Dosztojevszkij)

1.1. A bioetika fogalmi meghatározása

A bioetika megnevezés modernkori fogalom. Etimológiáját tekintve a görög nyelv őrzi a fogalmi alapokat. A *biosz—életet* jelent, ennél fogva a megnevezés magába foglal mindent, ami természeti és élő entitás. Az *ethiké—erkölcsöt*, valamint az abból fakadó tanítást jelenti. A két szó összevonásából adódik a bioetika fogalma. A bioetikai tudományos gondolkodás szemszögéből vizsgálat tárgya minden élő és fejlődő entitás. Ezek **jogszerű és tudományos megóvása, gyógyítása és fenntartása a bioetika hatáskörébe tartozik.**

A bioetika kifejezés **Van Rensselaer Potter** nevéhez fűződik, aki onkológus orvosként először alkalmazta tudományos munkája során (1970). A bioetika számára egy eszköz, mely a tudós társadalmat tanítja a tudományos intervenció helyes használatára és annak az életben betöltött erkölcsi jelentőségére. Potter törekedett arra, hogy az új tudomány határai a bioszféra egészének törvényeire épüljenek.

Van Rensselaer Potter

***DEFINÍCIÓ:** A bioetika az élővilág kérdéseivel foglalkozó interdiszciplináris tudomány, amely összegyűjti az információkat a biológia, ökológia és szociológia, a teológia és pszichológia legfontosabb irányzataiból, majd az ismeretanyagokat rendszerbe integrálja.*

A bioetika eredetileg tehát az orvoslás gyakorlatában nyert először értelmezést. Gyors kikristályosodásában és hatásterületének kiterjedésében nagy szerepe volt az orvostudomány és a modern technika fejlődésének. Ezek a vívmányok támasztottak etikai kérdéseket, melyek megválaszolása már nem (csak) az orvostudomány hatáskörébe tartozik. ***A bioetika az egész élővilág etikai kérdéseivel foglalkozó tudomány (Ferencz A.), mely összevonja az élettudományok terén szerzett kutatások eredményeit és azok alkalmazásának etikai dilemmáit vizsgálja.***

A bioetika interdiszciplinaritását igazolja, hogy az orvostudomány kereteit túllépve a társadalomtudományok metszéspontjába került. Társadalom- és közvélemény-formáló ereje a politikára és a döntéshozásra is hatást gyakorol.

A bioetika speciális diszciplína, mert művelői a tudomány, a kultúra és a közélet berkeiből toborzódnak. Ez a szükségszerűség abból fakad, hogy egyetlen tudományág sem képes egymaga megbirkózni a bioetikai problémákkal. Ezért filozófusok, jogászok, közgazdászok, politikusok, pedagógusok, szervezők, betegjogi képviselők, állatvédők, természetvédők, mérnökök és más felelősen gondolkodó szakértők keresik a megoldást az új bioetikai kérdésekre.

1.1. Fogalmi meghatározás
1.2. Szociokulturális hatások
1.3. Orvoslástól a bioetikáig
1.4. Bibliai emberkép
1.5. Az új bioetika. Alapelvek

1. A bioetika fogalma. A bioetika, mint dialektikus tudomány. Alapelvek

1.2. Szociokulturális hatások

A bioetika gyökerei visszanyúlnak az angolszász orvoslás gyakorlatába, melynek az orvosi ellátás mellett **erős vallási, szociális és erkölcsi vonatkozásai voltak**. A XX. század elején azt látjuk, hogy **a gyógyítás a beteget kezelő ember kezében összpontosul**. A technika, a tömegkommunikáció és az orvostudomány robbanásszerű fejlődése levetkőzi az orvos-beteg személyes kapcsolatot és egy **értékvesztés** (személytelenedés) történik. A betegség kezelése több **speciális részterületre tagolódik**, melyek mögött elvesztődik az ember komplex szocio-bio-pszichikai **integritása**.

Az orvostudományban elért technikai és egyéb gyógyítási eljárásokban nagy fejlődés mutatkozik, ám a társadalom bizonyos rétegei előtt ezek a kezelési lehetőségek—az anyagi háttérforrás miatt—elzárta és nem hozzáférhetők. Az egészséghez és a gyógyítás igénybevételéhez általánosan **joga** van mindenkinek, de a szolgáltatás **nem minden állampolgár számára elérhető**.

Az egészségben megnyilvánuló egyenlőtlenségek (inequalities) nagy halmazában részhalmaz a méltánytalanságok (inequities) köre.

Társadalmi egyenlőtlenség

méltánytalanság

❑ Méltánytalanok azok az egyenlőtlenségek, melyek adott társadalmi-gazdasági kontextusban nem szükségszerűek, (szakma)politikai döntésekkel mérsékelhetőek.

- Társadalmi igazságtalansággal szembesülünk, látva, hogy a modern fejlődő országok polgárainak egészségügyi ellátottsága—ennélfogva biztonsága— adott lehetőség, ezzel szemben a gazdaságilag lemaradt országok polgárai gyakran ellátás és speciális kezelés nélkül maradnak.
- „A természet a variálással igyekszik védeni a fajt a körülményekkel szembeni harcban, nem kíméli a gyöngét, a beteget. A mai úgynevezett fejlett társadalmak a természet irányával szemben azonban kevés utódra törekszenek, ezeket viszont fáradságot alig kímélve igyekeznek az élet végső határáig egészségben megtartani, minél kényelmesebb körülmények között. A kérdés tehát, hogy nem költ-e túl sokat a társadalom arra, hogy valószínűleg egészséges gyermekek ne szülessenek meg, viszont a már megszületett betegeket, később megbetegedőket és öreg haldoklókat is mesterségesen életben tartsa?...” (Petrányi Gyula, 1970)

A modern ember tévedése abban keresendő, hogy **a tudományért feláldozta a bölcsességet ahelyett, hogy egyesítette volna a kettőt**. Ma a tudományos gondolkodás a maga igazságkereső eszközével próbál megismerni és behatolni a részletek birodalmába, de közben eltávolodik az igazán emberi és szellemi valóságoktól. Ez a tendencia a ragyogó tudományos eredmények ellenére az ember individualizálódását, elszigetelődését eredményezi (Rezi, 2005).

Igaz, hogy a társadalmi-gazdasági-politikai-vallási-európai és globális lét ma más képet mutat, mint néhány évtizeddel ezelőtt, de a harmonikus, egészséges szemléletet ma sem tudjuk érvényesíteni.

Egy társadalom erkölcsi érzékére igen jellemző: mennyit áldoz pénzben, energiában beteg, gyenge, a társadalom számára már hasznot nem hajtó társai életének elfogadhatóbbá tételére. Lényeges különbség van a között, hogy olyan betegnek, pillanatnyilag bajba jutottnak a helyzetén segítünk, aki rövidesen maga is segíthet bennünket, vagy olyannal foglalkozunk, akitől már semmi vizsontszolgáltatást nem várhatunk (Gaizler-Nyéky, 2011).

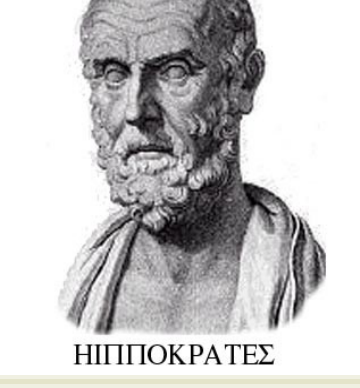
1. A bioetika fogalma. A bioetika, mint dialektikus tudomány. Alapelvek

1.3. Az orvostudomány útja a bioetikáig. Történeti kitekintés

Az orvoslás etikai tanítása ősi időkre nyúlik vissza. Ismereteink vannak Hammurabi idejéből származó orvoslási eljárásokról (Kr. e. 18. sz.), valamint ismeretesek Imhotep főpap egyiptomi gyógyászati praktikái, (Kr.e. 27. sz.), de bepillantásunk van az ősi indiai gyógyítási tanokba is. A továbbiakban az európai gyógyászati gyakorlat történeti nyomdokain haladunk.

Az orvosi etika tekintendő a modern bioetika egyik alapkövének. Az orvosi etika a gyógyító-segítő emberek egymáshoz való etikai viszonyulását foglalta össze. Ugyanide tartozott a beteg-gyógyító kapcsolat etikai szabályozása is.

A legfőbb alapelveket ősrégi hagyományok és a gyakorlat határozta meg, melyeket sokáig senki sem kérdőjelezett meg. **A Hippokratészi Eskü az európai orvoslás alapjának tekintendő, melyek tételei nem bizonyítottan tőle származnak, de összekapcsolódnak nevével.**

HIΠΠΟΚΡΑΤΗΣ
Kr.e. 460-Kr.e. 370

A Hippokratészi Eskü néhány alapelve:

1. „Salus aegroti suprema lex esto.”

2. „Nil nocere.”

3. „Praesente aegroti taceant colloquia effugiat risus dum omnia dominat morbus.”

4. „Divinum est dolorem caessere.”

A latin utalásokból kitűnik, hogy az orvosi hivatás egy különleges státust jelent, mely fölötté áll a törvénynek. **A beteg üdve legyen a legfőbb törvény (1)** a segítő szándék legfőbb elvét foglalja magába. Az orvos az objektív jó elvek megvalósítására törekszik oly módon, hogy alávesse magát a **„ne árts” (2)** parancsnak és őrizkedjék minden károkozástól. A beteg jelenlétében tanúsított etikus magatartásra utal a csendes jelenlét, **távol legyen a nevetés, míg mindent a betegség ural (3)**. A fájdalom csillapítása az orvostudomány egyik legfőbb kihívása, ezért a betegnek **fájdalmát csillapítani isteni dolognak számít (4)**.

A középkori orvoslást nagy mértékben befolyásolta a vallásos gondolkodás és a biblikus emberkép. Ennek tulajdonítható, hogy az orvoslás a dualista (test-szellem) emberképet **holisztikus** látószögbe helyezi. Az ember, mint teremtetten lény része és felelős őrzője a teremtetten világnak és a Teremtő gondviselése alatt áll (coram Deo). **Ennélfogva, az embert nem csak diagnosztizált testi betegségén keresztül, hanem szociális és spirituális kapcsolatrendszerén keresztül kell értelmezni.**

Ezek vezettek oda, hogy a keresztény egyházak kidolgozták a minden emberi teremtmény életének szentségét, sérthetetlenségét megalapozó elveket. **Ezek elvetik az abortuszt, a gyermekgyilkosságot, az eutanáziát, a mutilációt** (csonkítást).

Mindezek folytatódnak a keresztény egyházak tanításában. Jelentős a náci büntettek súlyára való ráébredés. **Az emberi méltóság hangsúlyozásának, az autonómia kiemelésének kora következik.** Fontos eleme a változásnak az orvosi technika fejlődése, mely soha nem látott lehetőséget teremtetten, s mely új megközelítéseket tett szükségessé, új kérdéseket vetett fel. Mindezt az emberi élet fejlődésére - az alkalmazástól is függően - jó és rossz hatással is volt. Ebben az időben született meg a bioetika fogalma.

A nemzetszocializmus elkövette embertelenségeknek a **nürnbergi per vet véget**, mely elítél és lezár egy korszakot. Az emberiség és emberiség ellen elkövetett bűnök után **az emberi jogok és az emberi méltóság kerül hangsúlyosan előtérbe.**

Nürnbergi per—1946

1948. december 10-én Párizsban aláírják az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát**, mely ugyan megcsonkítva kerül alkalmazásra, de jogi védelem alá helyezi az ember életét. Innen már csak egy lépés a betegek jogainak etikai alapú megalkotása és szavatolása.

„Minden ember méltóságában és jogaiban szabadnak és egyenlőnek születik, és minthogy a természet értelemmel és lelkiismerettel ruházta föl, embertársaival kialakult kapcsolatainak alapja a testvériség.”

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948.

1.1. Fogalmi meghatározás
1.2. Szociokulturális hatások
1.3. Orvoslástól a bioetikáig
1.4. Bibliai emberkép
1.5. Az új bioetika. Alapelvek

1. A bioetika fogalma. A bioetika, mint dialektikus tudomány. Alapelvek

1.4. Bibliai emberkép és az élet eredetére vonatkozó tanítás

Amint az előző fejezetben említettük, az orvoslás etikai fejlődéséhez és szemléletváltásához jelentősen hozzájárult a vallásos gondolkodás.

A keresztyén tanítás alapját meghatározza az ember-Isten kapcsolat. Isten a teremtés folytán az élet adományozója, a megváltás folytán annak egyedüli tulajdonosa.

Az Ószövetségben gyakran találunk az élet eredetére vonatkozó kijelentéseket. Isten az élet ura és teremője, gondviselő hatalom, minden élő forrása.

Az Istent engesztelő Áron és Mózes így kiált fel:

„Ó Isten, ki lelket adsz minden testnek! Miért haragszol az egész közösségre?” (4Móz 16,22)

Máshol meg így imádkozik Mózes Istenhez: **„Az Úr, a minden embernek lelket adó Isten rendeljen egy férfit a közösség élére...” (4Móz 2716).**

A prédikátor tömören fejezi ki ugyanezt a bölcsességet: **„A por visszatér a földbe, olyan lesz, mint volt, a lélek pedig visszatér Istenhez, aki adta.” (Préd 12,7)**

Isten rendelkezik az ember élete felől. Az életről dönteni nem az ember szuverén joga, hanem Istené.
„Mert nálad van az élet forrása, a te világosságod által látunk világosságot.” (Zsolt 31,10)

Korunkban számos külső behatást (indoktrinálás) követően az ember **manipulatív és manipulálható lénynek bizonyul**. A kifinomult behatásokkal szemben csak az **önreflexióra és önelvonatkoztatásra** képes ember tud védekezni. Ellenkező esetben védtelenné és kiszolgáltatottá válik a globalizációs hatásokkal szemben.

A héber **nefes** kifejezés egyik jelentése: **„én, magam”**, mely az egyéni életerőt, a személyt jelzi. Ez a fogalom jelzi először az ember önmagához való viszonyulásának képességét, másodszor az ember egyediségét.

Az emberi élet befejezetlen, hiszen—a legtöbb állattal ellentétben—az ember születésekor még nincs felkészülve az önálló életre. Az ember kibontakozásra születik a világra. **Az értelemmel töltött élet**—a Biblia tanítása szerint—**számít teljes életnek**. Élni annyi, mint munkálkodni (szemben a fizikai-szellemi tétlenséggel) és a túlélés vagy a továbbélés, mint cél nem jelent teljes életet.

„Tedd meg mindazt, ami a kezed ügyébe esik és amihez erőd van, mert nem lesz cselekvés, gondolkodás, ismeret és bölcsesség a holtak hazájában, ahova menned kell.” (Préd 9,10)

„Mert közülünk senki sem él önmagának és senki sem hal meg önmagának. Mert ha élünk az Úrnak élünk, ha meghalunk az Úrnak halunk meg.” (Róm 14,7-8)

A Biblia tanítása alapján **az emberi élet minőségét az határozza meg, hogy miképpen viszonyul életében Istenhez**. Az Újszövetség tanítása kiterjeszti a lét határait, és a földi-fizikai lét „meghosszabbításába” a kegyelem általi örök élet lehetőségét helyezi.

„Aki az Igét hallja és hisz benne – örök élete van” (Jn 5,24)

Az ember **testi-lelki-szellemi integritására is találunk utalást**. Az embernek nem csak testi és szellemi szükségletei vannak, hanem lelki, spirituális egységre vágyódik Teremtőjével.

„Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem mindazzal él az ember, ami az Úr szájából származik” (5Móz 8,3 Mt 4,4)

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a Biblia az embert, mint **relacionális** lényt ismerteti. Az ember hármas kapcsolatrendszere magába foglalja az Istennel való kapcsolatát, az embertársával való kapcsolatát és az önmagával való kapcsolatát.

„Szeresd az Urat a te Istenedet teljes szívedből, teljes erődből és teljes elmédből ” (Mt 22,37)

„Mert a teremtés kezdete óta az embert férfivá és nővé teremtette az Isten ... és lesznek ketten egy testté.” (Mk 10,6)

Miért csüggedsz el lelkem és nyugtalankodsz bennem? Bízzál Istenben, mert még hálát adok én néki az ő arcának szabadításáért. (Zsolt 42,5)

Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette, ezért az embert Isten felelősséggel is felruházta. **Felelősséggel tartozik Istennek önmaga életéért, a teremtt világért, amit rábízott és az embertársa életéért**. A felelősség tetteket feltételez—önmaga és a reá bízott értékek megóvásáért és fenntartásáért.

Az élet – lehetőség az élet megsegítésére.

Az értelmes élet több, mint a hosszú élet.

1.1. Fogalmi meghatározás
1.2. Szociokulturális hatások
1.3. Orvoslástól a bioetikáig
1.4. Bibliai emberkép
1.5. Az új bioetika. Alapelvek

1. A bioetika fogalma. A bioetika, mint dialektikus tudomány. Alapelvek

1.5. Az új bioetika alapelvei

Amint azt az 1.3. fejezetben említettük, a bioetika újjászületését 1970-től számítjuk, amely az orvoslás tudománya által vonult be a tudományos közgondolkodásba.

A bioetika 20. századi kibontakozásában két protestáns teológus törekvéseit kell számon tartanunk: **Joseph Fletscher** és **Paul Ramsey**.

Fletcher szerint **a halál kontrollja a születéskontrollhoz hasonlóan az emberi méltósághoz tartozik**. Szerinte az orvosi etika legvitatottabb kérdéseit nem az ötödik és hatodik parancsolat keretében kell megoldani, hanem az **individuális szabadságjogok alapján**. Az embernek joga van a megismeréshez (orvosi diagnosztika), a szülővé válás kontrolljához (fogamzásgátlás), a gyermektelenség **l e g y ő z é s é h e z** (m e s t e r s é g e s megtermékenyítés), joga van a szülővé válás kizárásához (sterilizáció) és joga van a halálhoz (eutanázia).

Az orvos számára ez azt jelenti, hogy az élet fenntartásának pozitív és az ölés tilalmának negatív parancsát **a beteg döntési szabadságának tisztelete, mint legfőbb elv váltaná le**.

Paul Ramsey nézete különbözött. Különbséget tett az **aktív ölés** és a **passzív meghalni hagyás** közt. Fontosnak tartja a beteg jogainak tiszteletben tartását, azonban az egészséggondozás szociális és társadalmi vonatkozásait is hangsúlyozza. **A beteg ember gyógyítása mellett teret kell kapnia a beteg személy autonómiájának is**. Elvileg a tájékoztatás és az együttműködés (autonómia kérdése) nem kerülnek szükségszerűen ellentmondásba: a fokozatos tájékoztatás segít áthidalni az együttműködés szakadékait.

Alasdair MacIntyre azt hangsúlyozza, hogy a kisebb csoportok **erkölcsi életcéljai mérvadóak, nem állítható fel egy általános társadalmi erkölcs-normarendszer**. A „kell”-ek hiánya az emberek és érdekcsoportjaik konfliktusait idézik elő hosszú távon. Ha ez működik is kisebb társadalmi csoporton belül, általános társadalmi megoldást nem hozhat.

A szekuláris társadalmi etika nem tudja eldönteni, hogy mi jobb: egy hátrányos helyzetű gyereket szeretetben elfogadni vagy a lehetőség szerinti abortuszt választani.

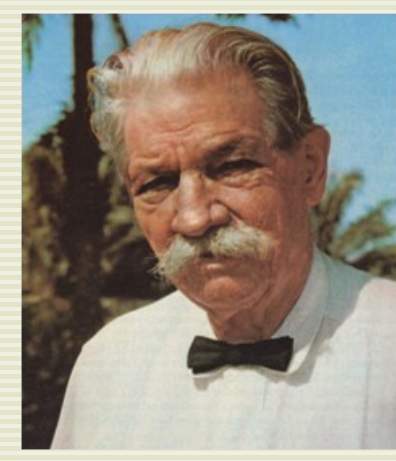
Joseph Fletcher
1905-1991

Paul Ramsey
1913-1988

Alasdair MacIntyre
1929

Albert Schweitzer
1875-1952

Az élet tiszteletét hangsúlyozó filozófiák a század elején egyre nagyobb teret hódítottak. **Albert Schweitzer** teológus-orvosként **az élet szeretetét hangsúlyozta és kiterjesztette azt minden előre**.

„Élet vagyok, ami élni akar az Életen belül, ami élni akar.” Jó az, ami az életet fenntartja és segíti, rossz az, ami az életet fejlődésében vagy létében gátolja. Ez a világnézet lett számos környezetvédő mozgalom fő alapelve. Schweitzer gondolatmenetét követve eljutunk arra a pontra, hogy **nem tudunk létezni anélkül, hogy ne ártanánk valamely létformának**. Nem lehet büntudat nélkül élni, ennélfogva előbb-utóbb közömbösség alakul ki. Ezt továbbgondolva ma azt szorgalmazzák, hogy a rossz tettek elkerülésére általános szabályozások szülessenek: a folyók, fák, környezeti elemeknek jogaik, kvázi jogi képviselőjük legyen.

Felvetődik a kérdés: ha minden élet egyformán fontos, van-e az életek közti legfőbb érték?

PÉLDA

Vajon mennyire tekinthető etikusnak, hogy az állam állatvédő szervezeteknek komoly összegeket különít el, bizonyos hátrányos helyzetű társadalmi csoportok pedig a létminimum alatt élnek?

Főbb bioetikai alapelvek

1. A normativitás elve
Alapvető értékek, alapelvek és normák mentén értékeli az emberi magatartást. **Mi a jó? Mi a rossz?** Látni kell, hogy az értékelést nem lehet eltolni a személyes szubjektívizmus irányába, hanem engedni kell az értelmünk és belátásunk tapasztalatát érvényesíteni.

PÉLDA

Ha valaki káros hajlama miatt bántalmaz egy másik személyt, csak azért mert ezt szeretné, nem teheti meg, mert tisztelnie kell a másik ember személyes határait.

Ha dúskálok az élelemben, nem hagyhatom éhen halni a mellettem élőket.

Ez a belső törvényszerűség a lelkiismeret működésére utal és döntéshelyzetben azt előfeltételezi.

2. A perszonalista bioetika alapelve
Ide tartozik az élet védelmének alapelve, valamint az egészség védelmének alapelve is. Senki nem pusztíthat el kedve szerint egy élőlényt. A szabadság védelme nem csak a személyes szabadságunk megőrzésére vonatkozik, hanem a másik ember szabadságának megőrzésére is figyelmeztet. A terápia alapelve a beteg testfelületen történő beavatkozást támogatja, mely a beteg életében létfontosságú beavatkozást jelent.

3. A szubszidiaritás elve
A szubszidiaritás elve szociális alapokon nyugszik. Nem csak az egyén szociális biztonsága a fontos, hanem a társadalom egységének megőrzése is. Az élet védelme a **közjót** szolgálja. A szubszidiaritás elve kimondja, hogy a társadalom csoportjai az igényeik és szükségleteik alapján kapják meg orvosi ellátásukat. Vagyis nem egyenlő mértékben kell elosztani a rendelkezésre álló forrásokat, hanem tekintettel kell lenni a nagyobb szükséghelyzetben levőre.

4. A kisebb rossz alapelve
A két rossz közül a kisebbik választandó. Értelmezési zsákutca lehet, ha pl. két élet közt kellene dönteni és választani.

5. Az autonómia elve
Az autonómia elve az önrendelkezés jogáról szól. Ennek főleg a beteg-orvos kapcsolatban van jelentősége—a beleegyezés szükségessége révén.

PÉLDA

Az autonómia elvének határesetek, amikor valaki elvi vagy vallási okok miatt elutasít bizonyos orvosi beavatkozást, holott az életmentő lenne. Mit tekinthet az orvos mérvadónak? A segítség elvét? A beteg autonómiáját tartsa tiszteletben? Az autonómia elvét tehát nem lehet teljes mértékben minden élethelyzetben érvényesíteni.